

"הסולם"

עתון מיסיונרי - בעברית

מנוחה גלבוה

למבוגרים שבינינו זכור בוודאי העתון "סולם", כתב עת מדיני-רעיוני שערך ישראל אלדר (שייב) בשנות המדינה הראשונות. "הסולם" בו נעסוק הפעם קדם לסולמו של אלדר בעשרות שנים, והיה שונה ממנו תכלית שינוי. זה היה עתון מיסיונרי, שראה אור באנגליה, בתחילת המאה ה-20 - בשפה העברית.

עורכו של "הסולם" הלונדוני היה פאול פיליפ לברטוב (1878-1954), יהודי במוצאו, שהתנצר בהיותו בן 17. הוא נולד למשפחה חסידית בבילורוסיה ואחר כך עבר לפולין, גרמניה ואנגליה. הוא הירבה לנסוע ובין השאר ערך ביקורים ממושכים בתורכיה ובארץ ישראל. לאחר שהיה פרופסור לתנ"ך (הברית הישנה) בפולין ובגרמניה, התיישב באנגליה, ושם היה מראשי המיסיון הבריטי, שמטרתו העיקרית הייתה להכניס יהודים רבים ככל האפשר תחת כנפי הכנסייה האנגליקנית. לברטוב גם ניסה לנהל את התפילות בכנסייה בלונדון, שבה שימש ככומר - בעברית. בעמוד השער העברי של הגיליון הראשון נכתב כי כתב העת יכרר את ענייני המשיחיות, ואילו בשער האנגלי נאמר במפורש שמדובר בירחון נוצרי בעברית.

ואלה הנושאים המרכזיים בגיליון: חיי ישו הנוצרי, חיי פאולוס והוודיים של אוגוסטינוס. נושא זה חשוב, משום שאוגוסטינוס מספר כיצד עבר לנצרות מן האלילות. וידוים אלה, לדעת העורך, עשויים להביא גם יהודים לעבור לנצרות.

התוברת פותחת בהצהרת הכוונות של כתב העת. העורך אינו מתנצל על כך שהוא מדבר בשם הנצרות. להיפך, הוא דורש מ"סופרינו וחכמינו הנכבדים, הסותמים בעד קוראיהם את מעיינות הדעת המשיחיים" להיפתח לנושא המשיחיות. ואכן, כותר המשנה של שם כתב העת: "ויחלום [יעקב - מ.ג.] והנה שלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה". והעורך מוסיף: "כוונתנו להרחיב את שדה החקירה של היהדות הדתית ההיסטורית בהעשירנו את הספרות שלה בפרשה שלמה שהיא העיקר שלה ושאותה השתדלו חכמינו לעקור ממנה." כלומר, הנצרות היא המשכה של היהדות ואלה שניסו לעקור את הנצרות מהיהדות מטעים, למעשה, את היהודים. בהמשך אומר העורך את הדברים במפורש: "מכירים אנו שהמשיחיות היא תמציתה של הדת הישראלית המקורית. בהופעתו של ישוע מנצרת רואים אנו את התנועה המרכזית של תעודת ישראל כעבר ובעתיד." מכאן, שהנצרות לא רק מקורה ביהדות אלא

עמוד השער של גיליון מס' 1 (ואחרון)

זאת יוצרת הקבלה בין ישו למשה, שכן בהמשך אומר העורך על משה, שהוא "איש המופת אשר בו נתרכזה התגלות אלוהים בישראל." ואם הנצרות היא המשכה של היהדות — הרי ישו הוא המשכו של משה רבנו.

נקודת מוצא מיסיונריות

בחוברת שני סוגי כתבות: מאמרים ויצירות ספרות. יצירות הספרות בדרך כלל הן מטאפורה לנצרות. אך נעסוק קודם במאמרים, שנקודת המוצא שלהם היא מיסיונרית גלויה.

המאמר המרכזי של לברטוב (עמ' 15-17) הוא על תומאס קרלייל. מיד עולה השאלה מה גרם ללברטוב לצטט קטעים מדברי קרלייל, שכן קרלייל לא היה אדם דתי ודבריו אינם תואמים בדיוק את המיסיונריות. האם כוונת "הסולם" לעסוק בקרלייל כהוגה דעות סקוטי (אם כי חלק מן הזמן היה גם בלונדון), ללא קשר מיוחד לדת? כדאי, אם כן, לבחון מספר היבטים בדברים המובאים ולנסות לחשוף את מטרת הבאתם. הכותרת, כמובן, עוסקת בנושא הסופר תומאס קרלייל וכותרת המשנה היא "רשימות ביקורתיות". בתוך הציטוטים שהובאו מצויים בעיקר טיעונים נגד המהפכה הצרפתית. פ. לברטוב רואה ביצירת קרלייל "בשר מבשרו ועצם מעצמו" (של היצור), ואכן בבדיקת ספריו רואה לברטוב ש"כל דף ודף מהם נושא עליו את חותם עצמיותו". מה, אפוא, יכולה עצמיותו של קרלייל לתרום לתפישותיו הנוצריות של לברטוב? נכון, שמודגשות בעיקר תפישותיו הפילוסופיות, הסנטימנטליות והאנושיות-חברתיות. הדברים נשמעים קרובים לקרל מרקס, אם כי קרלייל קדם לו. עם זאת, בתוך הדברים יש פה ושם משפטים שלברטוב בונה עליהם אמונה דתית, בעיקר משום שקרלייל היה מקורב לחשובי הקאלוויניסטים. והרי דוגמה למשפט שיכול לגרור לאמונה: "מעל לתוהו ובוהו ההולך וגדל, בתוך האויר של עופרת, רק לרגעים יופיעו כברקים אורים פתאומיים של ריבולוציא, ואחריהם — עוד הפעם חושך ואפלה עם ניצוצי גפרית של פילאנטרופיא, אורים חולפים וריקים; פה ושם עוד מפיץ אורו איזה מאור דתי..." ההתרחשויות הן פיסיקליות כמו הברקים, השמש ועוד. לפי הקטע הזה הם נובעים מן האור הדתי, וזה כנראה, הנימוק לצטט קטעים של קרלייל.

בהמשך מובא תיאור של כנסייה (קירק) — ביטוי סקסוני לכנסייה), שסביבה קברים והמתים מצפים לתחייתם, והרי תחיית המתים יכולה להתרחש רק לאחר בוא המשיח, כלומר לאחר שובו של ישו. אם כי הדברים אינם נאמרים במפורש לברטוב מפרש זאת כך.

המאמר אינו גמור, ובסופו באות המילים: "המשך יבוא". הרצאה ארוכה (שאנו נקצר אותה) נקראת "אלוהים ואדם" (עמ' 14-9). ממנה אדגיש מספר היבטים מרכזיים בלבד. בעקבות הפסוק "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו" (בראשית,

No. 1.

February 1910.

"HA'SULAM."

A HEBREW CHRISTIAN MONTHLY

EDITED BY:

PAUL LEVERTOFF.

CONTENTS.

OUR AIM	P. Levertoff.
POEM	Klopstock.
PSYCHE	P. Levertoff.
WHO IS HE?	A. Von Kahlenberg.
GOD AND MAN	Principal A. E. Garvie, M.A., D.D.
(A public lecture delivered at Stanley Hall for the London C. E. L.)	
EYES	Emmanuel.
THOMAS CARLYLE	P. Levertoff.
THOU HAST CONQUERED!	H. Ibsen.

Price per single copy, 6d.

London:

THE JIREH PRESS, PRINTERS & PUBLISHERS,
281, CITY ROAD, E.C.

השער באנגלית — "ירחון עברי נוצרי"

שהיא ממשיכה אותה, ותורת ישו היא חלק מהיהדות והמשכה. זאת, כמובן, דעת העורך וזו דרכו המיסיונרית לנסות לשכנע יהודים להמיר את דתם לנצרות.

בהמשך הצהרת הכוונות נאמר שישו הוא למעשה "האדם העליון". השימוש במושג "אדם עליון" מעניין: מושג זה הוא ניטשיאני ויש לזכור שניטשה אמר ש"אלוהים מת", וכך נותר ישו "האדם העליון". בדרך זו יש פנייה גם לחילוניים. עם זאת, אמירה

הסיפור נראה כסיפור מטאפורי גרידא, אך בקריאה עמוקה וברובד נסתר זהו סיפור נוצרי בהחלט. השם "פסיכי" נובע מהיוונית ובסיפור מצויים מוטיבים יוונים רבים שהוטמעו בברית החדשה ובנצרות, בעיקר על ידי פאולוס שניסה לטשטש את הקירבה ליהדות.

זהו, אם כן, סיפור נוצרי בהחלט שבו האדם הפשוט, הגשמי, מתפש את הרוחניות שהיא למעשה הנצרות, וכל הדמויות שבו לקוחות מן הברית החדשה. יש להניח, כי כאן ניסה לברטוב להסתיר את המיסיונריות הקיצונית שלו.

כל הסיפורים האחרים כמו "עיניים", "מי הוא" והקטע מסיפור של איבסן, טובבים סביב ההצהרה: "אתה, הגלילי, ניצחת!".

השיר המסיים את החוברת הוא שירו של המשורר הגרמני קלופשטוק. בשיר בולטים גדולתם של ישו והנצרות (לא רשום שם המתרגם). למרות שקלופשטוק חי בתקופת ההשכלה (1724-1803), אנשי ההשכלה הגרמנית התנגדו לו, כי לא קיבלו את השקפתו הדתית-קיצונית. בין המתנגדים היה גם לסינג. שיריו, נכון יותר הפואמות ההיסטוריות שלו, ובעיקר השיר "משיח", השפיעו על שירת ההשכלה העברית, בעיקר על נ.ה. וייזל ("שירי תפארת") ועל שלום הכהן ("ניר דוד"). השיר שצוטט ב"הסולם" הוא קטע מהשיר "משיח" כשמגמת "הסולם" היתה לגייס יהודים לאמונה בישו ובנצרות.

לא ידוע מדוע הוציא לברטוב רק חוברת אחת מ"הסולם" שלו. מותר להניח, כי בלונדון בפרט ובאנגליה בכלל לא נמצאו די קוראי עברית שחשקה נפשם בהטפותיו הנוצריות. כך הלך לעולמו כתב העת המיסיונרי העברי הראשון – ואולי האחרון.

א, כז), שואל המחבר ד"ר א.ע. גארווי אם אכן קיימת זהות או שיוויון בין האלוהים והאדם שברא בצלמו ומכאן גם שם המאמר "אלהים ואדם". מסקנתו של גארווי היא שבמפורש יש הבדל עצום בין אלוהים ואדם, שכן האל הוא אישיות נעלה והאדם, כמו העולם או התבל, אינו אלא "תמונה נפלאה מעשה ידי מצייר אמן".

כדאי לציין שכל פעם שהמחבר מזכיר את האל, הוא הבורא, הוא מצרף אליו את ראשי התיבות ית"ש, כלומר "יתברך שמו" או "יתעלה שמו". ביטוי זה הוא יהודי וייתכן שגם גארווי היה יהודי שהתנצר.

ראשון ואחרון

במרכז החלק הספרותי הסיפור "פסיכי" (Psyche). זה סיפור על נערה צעירה בשם פסיכי, המתבוננת ב"ספינקס אשר רבץ לרגליה על החול הצהוב", ובליבה חידה: "העתיד מה הוא?" בחוף עגנו אוניות ועל כל אחת כתובה אימרה פילוסופית כמו "בתוך הזמן החולף יש רצון נצחי". אנשי האוניות קראו לה ואיש האוניה השלישית אמר דברים שהשתלבו במחשבותיה והבטיח לפתור את חידתה "העמוקה". הכוונה כמוכן לעתיד.

באוניה היא פוגשת אדם בשם דעת וחברו ניסיון והם באים לעזרתה. כל השמות נראים כמטאפורה לעולם הרוחני וגם השם פסיכי נראה כמטאפורה לנשמתה של הנערה. משתתפים נוספים הם המטיריאלימוס, הפנתאיאימוס (רב החובל) והתיאוסמוס. וגם הם מציעים לפסיכי דרך חיים. סביבות האדם הן חומר אך הדעת והרוח הם מעל החומר. טופן של השיחות היא דמות התקווה.